

ZAMONAVIY VOKAL O'QITUVCHISINING FAOLIYATIDA DUCH KELADIGAN MUAMMOLAR VA ULARNING ECHIMI

Aziz Xasanovich Rajabiy

O'zbekiston Davlat San'at va madaniyat institute Vokal kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7335888>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Oliy ta'lim muassasalarida alohida iqtidor talab etadigan tor doiradagi ixtisosliklar xususiyatidan kelib chiqib tashkil etiladigan Vokal mutaxassisligi o'qituvchilari o'z faoliyatida duch keladigan muammolar negizi va ularni bartaraf etish yo'llari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: vokal san'ati, ta'lim, ijod, estetik did, tarbiya, musiqa madaniyati, insoniylik fazilatlari, pedagogic texnologiyalar, namuna.

ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА ВОКАЛА В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ И ИХ РЕШЕНИЯ

Аннотация. В данной статье рассматриваются основы проблем, с которыми сталкиваются преподаватели вокальной специальности, требующих особого таланта в высших учебных заведениях, и пути их преодоления.

Ключевые слова: вокальное искусство, воспитание, творчество, эстетический вкус, воспитание, музыкальная культура, человеческие качества, педагогические технологии, пример.

EMERGING PROBLEMS OF A MODERN VOCAL TEACHER IN THE PROCESS OF TEACHING AND THEIR SOLUTION

Abstract. This article discusses the basics of the problems that teachers of the vocal specialty face, requiring special talent in higher education, and ways to overcome them.

Keywords: vocal art, education, creativity, aesthetic taste, education, musical culture, human qualities, pedagogical technologies, example.

KIRISH

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan yangilanish va rivojlanish siyosatining strategik maqsadi mustakam manaviy-ahloqiy kadriyatlar negizida yangi jamiyat barpo etishdir[1,140]. Musiqiy madaniyatni rivojlantirish, shu jumladan, talaba yoshlarning tafakkurini rivojlantirishda milliy musiqa madaniyatimiz bilan bir qatorda, jahon musiqa san'ati namunalarning o'rni va roli jamiyatimizda yuzaga kelayotgan ahloqiy muammolarni bartaraf etishda samaradorlikka erishishda, demokratik tamoillarni rivojlantirishga yordam beradi.

Yoshlarda yuksak fazilatlarni shakllantirishda, shuningdek ularning ma'naviy dunyoqarashini kengaytirishda musiqiy tafakkurning o'rni va roli muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan bugungi kunda tor doiradagi, alohida iqtidor talab etadigan ixtisosliklarda ta'lim olayotgan talaba-yoshlarning musiqiy tafakkurini shakllantirishga qaratilgan vokal san'atining ta'limdagi o'rni, fan samaradorligiga erishish yo'lida yaratilgan kadrlar bazasi kabi ob'ektiv va sub'ektiv omillar rolini tadqiq etish o'zining dolzarbligi bilan ajralib turadi:

Birinchidan, O'zbekistonning milliy taraqqiyotida ma'naviyatning ustivorligiga tayanuvchi ijtimoiy-falsafiy kontseptsiya jamiyat rivojlanishida musiqiy madaniyat va vokal xonandalik san'atining o'ziga xos o'rnini belgilab beradi.

Ikkinchidan, musiqiy madaniyat shaxs kamolotining barcha bosqichlarida unga falsafiy, axloqiy, estetik g'oyalarni singdirishda, yuksak insonparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishda,

shuningdek, musiqiy tafakkurni shakllantirishda muhim ruhiy-emotsional omil bo'lib xizmat qiladi.

Uchinchidan, Vatan mustaqilligi yoshlarning o'z qobiliyati, iqtidori, iste'dodi va umuman erkin badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirish uchun yetarli ob'ektiv, subektiv sharoitlarni yuzaga keltiradi.

Shu bois o'quvchi yoshlarning musiqiy tafakkurini shakllantirishda an'anaviy musiqa merosimiz bilan bir qatorda vokal xonandalik san'atining o'rnini va rolini jamiyatning ma'naviy yangilanishida va taraqqiyotining barcha sohalarida yuz berayotgan islohotlarni uyg'un holda tahlil etish maqsadga muvofiqdir. Bu o'z navbatida, yoshlarning musiqiy tafakkurini shakllantirish masalasi ma'naviy taraqqiyotning tarkibiy qismi sifatida maxsus tadqiq etish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Bugungi kunda badiiy-estetik qatlam, xususan, musiqa, vokal va xor ijodiga katta ahamiyat berilmoqda. Musiqa odamlar bilan munosabatlarda mehr-oqibat, odamiylik, sezgirlik kabi insoniylik fazilatlarini tarbiyalaydi, axloqiy va estetik ideallarni shakllantiradi. Bu maqsadlar bugungi kunda ayniqsa dolzarb bo'lib, shu munosabat bilan musiqa san'ati tarbiyasi shaxsining ma'naviy kamolotida muhim o'rin egallaydi.

Ko'pincha talabalarning estetik didi, musiqiy iste'mol tovarlari ustunligida shakllanadi. Bu holat rahbarlarni juda xavotirga solmoqda. Bu tashvish har qanday g'amxo'r odamni harakat qilishga undaydi[2].

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimini rivojlantirishning asosiy tamoyili - talabaning individualligini tan olish, uning rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish. Hamkorlik pedagogikasi, ijodiy muhit o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi ishiga quvonch keltiradi, ijodiy kayfiyatni yaratadi, bu nafaqat shaxs musiqiy rivojlanishiga, balki uning insoniy-axloqiy fazilatlarini shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi[3,4].

Ta'lim va ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirishga da'vo qiladigan turli xil texnologiyalar orasidan quyidagi texnologik modellarni ajratib ko'rsatish tavsiya etiladi:

- o'qituvchi va talabaning o'zaro muloqoti;
- o'quv va o'yin faoliyati;
- muammoli izlash usullari;
- art terapiya

Mahoratli pedagog uning xuzuriga ilk bora kelgan talabani har taraflama tanib olishi talab etiladi, bunda:

- o'quvchining oilasida xonandalar, sozandalar bormi?
- uni qo'shiqchilikni o'rganishga qanday motivlar sabab bo'lgan?
- u qanday musiqani yaxshi ko'radi va tinglaydi kabi savollarga to'xtalib o'tish kelgusida talaba bilan bosib o'tilishi ko'zlangan maqsadga erishishni samaradorligini ta'minlaydi.

TADQIQOT NATIJALARI

Agar o'qituvchi darsning dastlabki bosqichlaridanoq talaba ijrosiga nisbatan darhol ovozni shakllantirish texnikasi borasida e'tiroz bildira boshlasa, ijroda unga xos bo'lgan iqtidorning ijobiy fazilatlarini ko'rsata olmaydi. Ko'pchilik ilk darsini nafas olish, halqum ishi yoki tilni qo'yishdan boshlaydi, lekin ishda samaradorlikka erishish uchun materialni boricha qabul qilib, ovozni sifatli jaranglashi va shakllanishiga xalaqit berayotgan nuqsonni aniqlashdan boshlash kerak degan fikrni o'rtaga tashlaymiz.

Har bir musiqa sohasidagi ijrochi ham qo'shiqchilik san'atini akademik tarzda egallashning uddasidan chiqavermaydi. Akademik xonandaning ovozi nafis bo'lishi, mahorat bilan sozlanishi va uni to'g'ri yo'lga qilishi kerak. Klassik, professional qo'shiqchilik azaldan yuksak san'at bo'lib, o'z tarixini biladigan, uning beqiyos namunalarini tushunadigan tomoshabinga yo'naltirib kelingan.

Xonandalik san'ati musiqa ijrochiligining qadimiy turlaridan biri sifatida ijrochining kuylash ovoqidagi mahoratida namoyon bo'ladi.

Uning janrlari (opera, kamer konserti, xalq, estrada, milliy estrada qo'shiqchiligi) va uslublari (kantilena, koloratura, deklamatsion) juda xilma-xil bo'lib, musiqa madaniyatining tarkibiy qismlari hisoblanadi.

Akademik qo'shiqchilikda mezonlarning (talablarning) qat'iyligi va aniqligi asarning uslubi, janri va shakliga muvofiqligi sharti sifatida gavdalanitiriladi. Ijrochining kechinmalarining haqqoniyliigi va tinglovchi tomonidan idrok etishning adekvatligi uchun zarur shart sifatida ifodali vositalarni tanlash mezoni vokal san'ati talabi hisoblanadi. Professional akademik qo'shiqchilik standarti, birinchi navbatda, Evropa vokal san'ati va, xususan, barokko davridagi vokal ijrochilik maktablari bo'lib qolmoqda.

MUHOKAMA

Xonandalik san'atining paydo bo'lishidan to "mikrofon" qo'shiqchiligi davrigacha bo'lgan taraqqiyoti ham ijrochiga, ham tinglovchiga qo'yiladigan talablarni o'zgartirishdan iborat edi. Vokal klassikalarining ovoz yozish yordamida takrorlanishi qo'shiqning tabiiy asosini va tinglovchi tomonidan xonandaning ovozini akustik idrok etishni qisman buzdi. Shu munosabat bilan vokal san'ati rivojlanishining hozirgi bosqichi uchun akademik vokal musiqasini idrok etish va ijro etish muammosi paydo bo'ladi, chunki bu jarayonlar tinglovchini ham, ijrochini ham oldindan tayyorgarligini talab qiladi.

Oliy maktab bugungi kunda pedagogika fanining eng yaxshi an'alarini saqlab kelmoqda va shu asosda yangi ta'lim konsepsiyasini ishlab chiqmoqda. Zamonaviy muammolar prizmasidan ko'rib chiqiladigan ta'lim jarayonining ko'plab tarkibiy qismlari oddiy tarkibiy qismlardan ustuvor o'ringa qadar muhimligi sababli ilgari suriladi.

Vokal sinfida o'qituvchi va talabaning o'quv jarayonidagi pedagogik muloqoti, ijodiy o'zaro ta'siri va tarbiyasini tahlil qilish zarurati tug'iladi. Turli pedagogik vaziyatlarda, boshlang'ich vokal tayyorgarlik bosqichida talaba va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayonida har doim ham to'liq ijodiy muhit va munosabat rivojlanavermaydi. Natijada, psixologik noqulaylik paydo bo'ladi, bu umuman mashg'ulotlarda ijodiy jarayon rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi. Natijada ovoz mushaklarning qisqarishi paydo bo'lishi mumkin, bu esa yanada samarali vokal mashg'ulotlariga xalaqit beradi.

Pedagogik adabiyotlarda o'quv faoliyati jarayonida o'qituvchi va talaba o'rtasidagi muloqotdagi qiyinchiliklar muloqot to'siqlarini keltirib chiqaruvchi sabab va omillarni aniqlash maqsadida o'rganiladi. Bu muammo G.M. Andreeva, V.A. Kan-Kalika, A.A. Leontiev, K.D. Ushinskiy va boshqalar tomonidan o'rganilgan. A.A. Leontyev fikricha pedagogik muloqot o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi professional muloqot sifatida doimo qulay pedagogik muhitni yaratishga qaratilgan bo'lishi kerak[5]. V.A. Kan-Kalik ta'kidlaganidek, muloqot o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi kommunikativ o'zaro ta'sir tizimi bo'lib, uning mazmuni axborot almashinuvidir[6]. Musiqa pedagogikasida, ayniqsa vokal ta'limda muloqot ta'lim jarayonining ma'lum bir o'ziga xosligi bilan bog'liq. Ushbu jarayonning kommunikativ qismi (shaxslararo

o'zaro ta'sir) ta'limning ijodiy tabiatini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan zarur pedagogik fazilatlar va qobiliyatlarning mavjudligini nazarda tutadi. Talaba sifatida ham, o'qituvchi sifatida ham ijodiy muloqotga tayyorlik vokal darslarida to'liq ijodiy tayyorgarlikning muhim ko'rsatkichidir. Shu sababli, ijodiy muloqotni shakllantirish vokal sinfidagi ijodiy muhitda amalga oshiriladi, bu erda dialogik maxfiy muloqot shakllari vokal sinfidagi pedagogik ta'limning kommunikativ o'zaro ta'sirining maqsadi hisoblanadi. Bu holda dialogik muloqot shakllari o'rganishning ijodiy tabiati tufayli hal qiluvchi bo'ladi[7:186]. Vokal o'rganishning ba'zi muammolarini aniqlaymiz: Vokal ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni o'quvchilarni ovoz apparati va uning alohida qismlari ishiga singdirish bilan chambarchas bog'liq. Vokal san'atini professional tarzda o'rganadiganlar uchun bu amaliyot odatiy holdir. Dastlabki musiqiy tayyorgarligi bo'lmagan o'quvchilar uchun mashg'ulotlar sharoitida shunday vaziyat yuzaga keladiki, ba'zi talabalar o'zlariga berilgan vokal va texnik vazifalarni har doim ham tushunmaydilar, ko'pincha o'z ta'limning pirovard maqsadini ko'ra olmaydilar. Natijada, vokal ijrosining o'zi talabalarga juda qiyin va amalda erishib bo'lmaydigan narsa sifatida ko'rinish boshlaydi va darslarga qiziqishning asta-sekin yo'qolishiga yordam beradi. Bunda o'qituvchining mashaqqatli mehnati ta'limning dastlabki bosqichida to'g'ri pedagogik ta'lim berishdadir. Murakkab texnik muammolarni bartaraf etish jarayonida o'qituvchi va talaba kommunikativ o'zaro ta'sirning yangi usullarini topadi. Shu bilan birga, ko'pchilik talabalar qo'shiq aytish texnikasini imkon qadar tezroq o'zlashtirishni xohlashadi. Biroq, xonandachilik ovozini tarbiyalash usullariga bag'ishlangan zamonaviy tadqiqotlar, qoida tariqasida, ehtiyotkorlik bilan ovoz hosil qilish rejimini, kuylash texnikasining bosqichma-bosqich murakkablashuvini izohlaydi. Shu munosabat bilan talabalarning akademik vokal ko'nikmalarini shakllantirish jarayonining samaradorligini oshiradigan shart-sharoitlarni aniqlash juda muhim, ular orasida quyidagilar alohida ahamiyatga ega: tuzilishi jihatidan sodda, har biri bitta vokal-texnik muammoni hal qilishga qaratilgan mashqlardan foydalanish; mashqlarni bajarish jarayonida talabalar tomonidan haddan tashqari konsentratsiya; vokal repertuarini individual imtiyozlar asosida va ularning vokal va texnik darajasiga muvofiq tanlash.

XULOSA

Vokal ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni ovoz apparatining barcha qismlarining to'g'ri ishlash usullarini topish, shuningdek, ovozni shakllantirish jarayonida ishtirok etadigan mushaklarning rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Boshqacha qilib aytganda, vokal ko'nikmalarini shakllantirish - bu to'g'ri qo'shiq kuylash holatini, keyinchalik reflekslashtirilgan va xonandaning e'tiborini to'liq o'zgartirishga imkon beradigan to'g'ri vosita ko'nikmalarini rivojlantirish bilan ovozni shakllantirish jarayonining texnik tomonidan badiiy vazifalarni bajarishgacha bog'liq bo'lgan "ovozni topish" jarayondir .

Yuqorida aytilganlarning barchasi akademik san'at an'analari asosida vokal ijrochilarni tayyorlash nazariyasi va amaliyotini takomillashtirish muammosining dolzarbligini tasdiqlaydi.

REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. We will build our great future together with our brave and noble people. - Tashkent: Uzbekistan, 2017.
2. <https://infourok.ru/sovremennye-trebovaniya-v-vokalnom-vospitanii-uchaschihsya-3283801.html>
3. Ахмедханова Э. М. Проблема вокально-исполнительского обучения на основе традиций европейского академического вокального искусства <https://scienceforum.ru/2015/article/2015011542>
4. F. Mansurbekova (2022). VOKAL KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI. *Science and innovation*, 1 (C7), 87-92. doi: 10.5281/zenodo.7256573
5. Леонтьев А.А. Психология общения. – М.,1997
6. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении.-.М.,1987
7. Грибкова О.В. Творческое общение в исполнительской деятельности дирижера-хормейстера. – М.: АС-Траст, 2008. – 186с.
8. Хомаковская Н. В. (2017). Современные методы развития вокальных способностей. Санкт-Петербургский образовательный вестник, (1 (5)), 99-118.
9. Nasritdinova, M. (2022). ЎЗБЕКИСТОН ЖАМИЯТИНИНГ ЯНГИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧИДА ЁШЛАР БАДИИЙ-ЭСТЕТИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ОМИЛЛАРИ. *Science and innovation*, 1(B6), 950-955.
10. Abdukhaliyov Jamshid Khurramovich. (2022). DEVELOPMENT OF UZBEK POP ART DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE . *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10 (5), 194-195. Retrieved from <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/1829>
11. Nasritdinova Madina Nurullayevna, & Turg'unboyeva Muhlisa. (2022). THE ROLE OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN CREATING A NEW UZBEKISTAN ENLIGHTENED SOCIETY. *BEST SCIENTIFIC RESEARCH*, 1(1), 238–241. Retrieved from <http://journal.imras.org/index.php/sps/article/view/76>
12. Abdukhaliyov Jamshid Khurramovich THE IMPORTANCE OF SONGS IN THE SPIRIT OF PATRIOTISM IN THE EDUCATION OF YOUNG GENERATION // SAI. 2022. №C2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-importance-of-songs-in-the-spirit-of-patriotism-in-the-education-of-young-generation> (дата обращения: 16.11.2022).